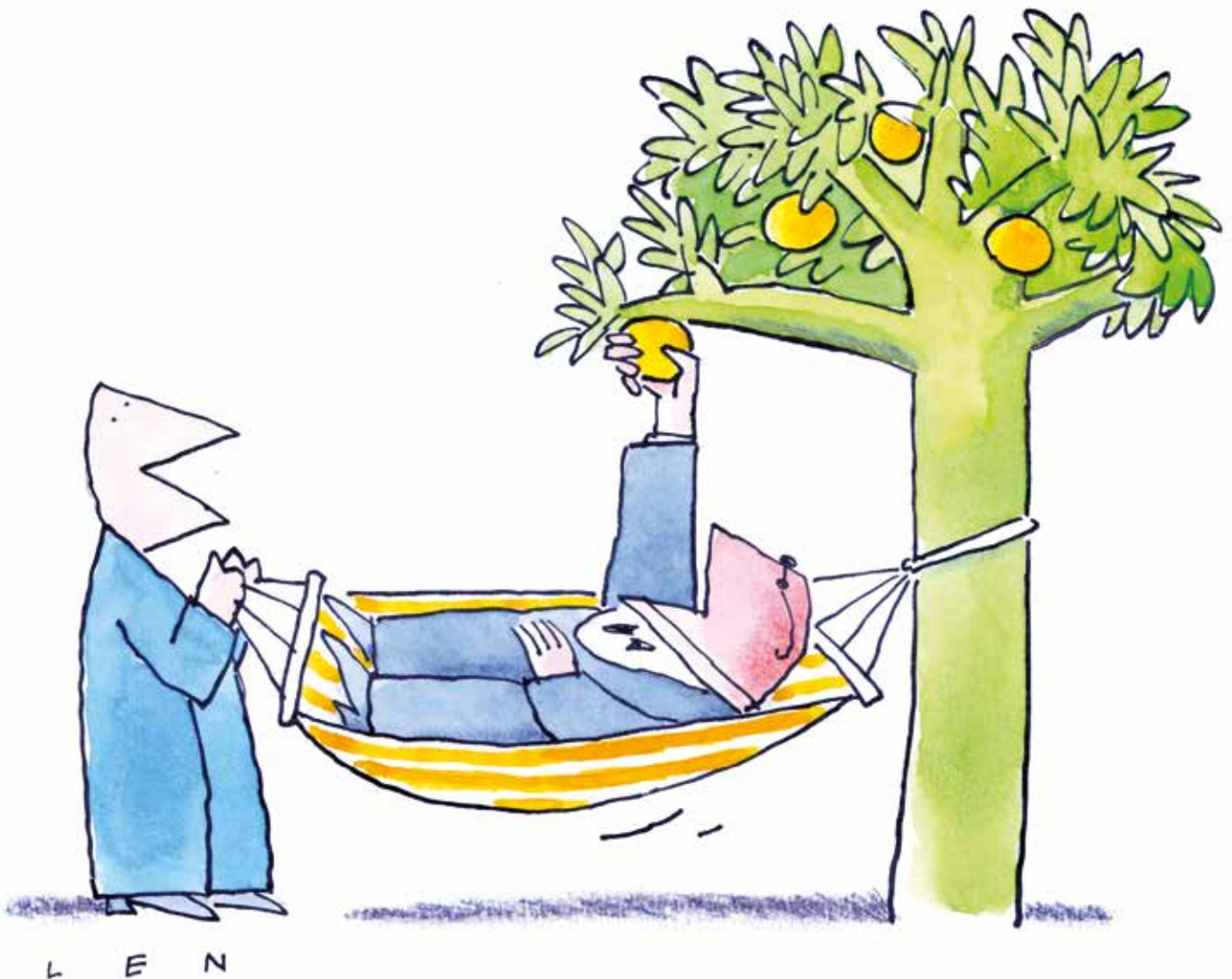

SPANNING

ONGELIJKHEID IS GEEN HYPE

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 17, nummer 4, april 2015

ONGELIJKHEID IS GEEN HYPE

In 2014 is ongelijkheid zowel nationaal als internationaal op de agenda komen te staan, vooral dankzij *Kapitaal in de 21ste eeuw* van Thomas Piketty. Spanning heeft econoom Robert Went van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) gevraagd of de aandacht voor economische ongelijkheid van blijvende aard is en welke beleidsmaatregelen volgens hem effectief zouden zijn om ongelijkheid tegen te gaan.

Eduard van Scheltinga bespreekt de recent verschenen vertaling van *Gekaufte Zeit* van socioloog Wolfgang Streeck. Het boek gaat over het voortdurende spanningsveld tussen kapitalisme en democratie.

Met het oog op de komende onderhandelingen tussen kabinet en Tweede Kamer over een nieuw belastingstelsel pleit David Hollanders voor een hogere belasting op kapitaal. Kapitaal wordt immers veel minder belast dan arbeid en de lage belasting van kapitaal draagt tevens bij aan de toenemende ongelijkheid, stijgende werkloosheid en olopende staatschuld in Nederland.

Sinds president Felipe Calderón in 2006 de oorlog verklaarde aan de drugskartels in Mexico zijn er naar schatting tussen de 75 en 100 duizend doden gevallen. Volgens Tom Blickman van Transnational Institute (TNI) is Mexico er sindsdien allerm minst veiliger op geworden. Sterker nog: steeds meer delen van het land worden gecontroleerd door de drugskartels. Enige hoop voor Mexico vestigt hij op de VN-top van 2016 die in het teken zal staan van internationale drugshandel. Ook Christiaan Verweij, die negen jaar in een van de armste delen van Mexico heeft gewerkt, is pessimistisch over de toekomst van het land. Hij maakte van nabij mee hoe de zapatista-beweging,

de hoop van de arme, inheemse bevolking, terrein verloor en mede door het regeringsbeleid in het defensief raakte.

Huisarts Paul Jonas, die zelf geregeld op Cuba komt, gaat in op het gezondheidssysteem van het socialistische land en stelt dat de grote nadruk op preventie in de zorg op Cuba een voorbeeld kan zijn voor Nederland.

De vooruitzichten voor een vrije, Palestijnse staat zijn uitermate somber nu Israël bij de laatste verkiezingen opnieuw een ruk naar rechts heeft gemaakt en premier Netanyahu duidelijk maakt geen boodschap te hebben aan een tweestatenoplossing. Tiny Kox ziet internationale druk, vooral vanuit de EU, als enige kans om de hoop op een vrij Palestina levend te houden.

Bij corruptie zullen weinig mensen aan Nederland denken. Keiharde omkoping komt hier ook niet vaak voor, maar corruptie in de zin van handel in invloed is ook in Nederland helaas geen zeldzaam fenomeen. Willeke Slingerland, die in Europees verband vergelijkend onderzoek doet naar netwerkcorruptie, stelt dat er in Nederland veel meer aandacht moet komen voor de sociale netwerken die corruptie in de hand werken.

In 'In ons straatje' bespreekt Ronald van Raak tot slot de pas verschenen biografie van Marcus Bakker, voormalig leider van de CPN in de Tweede Kamer.

INHOUD

3

ONGELIJKHEID OP DE AGENDA EN HOE NU VERDER?

5

FUNDAMENTELE SPANNING TUSSEN KAPITALISME EN DEMOCRATIE

6

NIEUW BELASTINGSTELSEL MOET KAPITAAL BELASTEN

8

'TEGEN EEN MEXICAANS DRUGSKARTEL ZEG JE GEEN NEE'

12

GEZONDHEIDSZORG IN CUBA

14

INTERNATIONALE DRUK LAATSTE KANS VOOR VRIJ PALESTINA?

17

'BIJ POLITIEKE PARTIJEN MIS IK EEN VISIE OP INTEGRITEIT'

20

'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het

Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor

SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De

betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

David Hollanders

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Illustratie cover

Len Munnik

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-GeenAfgelideWerken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

ONGELIJKHEID OP DE AGENDA EN HOE NU VERDER?

INTERVIEW MET ROBERT WENT

Tekst: Tijmen Lucie

In 2014 kon vooral dankzij Thomas Piketty niemand meer heen om het thema ongelijkheid heen. Robert Went is een van de auteurs van de WRR-verkenning *Hoe ongelijk is Nederland?* Is de aandacht voor economische ongelijkheid blijvend? En wat zou je eraan kunnen doen?

› **In een column eind vorig jaar op de website *Follow the Money* stelde je dat ongelijkheid definitief op de agenda is gekomen. Blijft dat zo in 2015?**

‘Moeilijk te zeggen. Ongelijkheid is op de agenda gekomen, maar of er ook wat mee gaat gebeuren is een tweede. Zoiets heeft ook tijd nodig. Ik moest wel laatst denken aan het nieuwste boek van Naomi Klein, over klimaatverandering. Daarin beschrijft zij hoe klimaat mede dankzij Al Gore op een gegeven moment een enorm issue werd, waar vervolgens echter nauwelijks iets mee gedaan is. Dat zou met ongelijkheid ook kunnen gebeuren, hoewel ik daar niet zo bang voor ben, gezien het aantal mensen dat, ook bij internationale organisaties als de OESO, IMF en Wereldbank, bezig is met onderzoek. Dat heeft te maken met de manier waarop ongelijkheid op de agenda is gekomen, namelijk niet alleen als een morele, maar ook als een instrumentele kwestie die nadelige gevolgen heeft voor economie en samenleving. Ik denk dus niet dat ongelijkheid snel van de agenda verdwijnt, maar het kan wel even duren voor er wat mee gedaan wordt in de afzonderlijke landen. Politieke processen gaan vaak langzaam.’

› **Beperkt de discussie over ongelijkheid zich niet te zeer tot het academische debat?**

‘Je ziet na het verschijnen van *Kapitaal in de 21ste eeuw* twee verschillende dingen. Nog steeds worden er enorme discussies in de academische wereld gevoerd over de vraag of Piketty gelijk

heeft of niet. Die volg ik niet meer allemaal. Dat is interessant maar niet te doen, en het is mijn werk ook niet. Het andere spoor – en dat is vooral wat mij interesseert – is dat het ook in de beleidsdiscussie terugkomt. Beide zijn nuttig, maar de laatste is natuurlijk waar het om gaat als je wilt dat het echt wat oplevert. Deze twee werelden kwamen bij elkaar in het boek van Piketty, en die lopen nu weer een beetje uit elkaar. Maar het is niet alleen maar een academische discussie, dat geloof ik niet. Er komt immers in ons land een discussie over belastingherziening, de OESO gaat met nieuwe dingen komen en heeft ook een *Inequality center* opgericht, het IMF is ermee bezig. Onlangs nog – en dat vond ik tamelijk spectaculair – heeft het IMF gezegd dat de ongelijkheid binnen landen groter geworden is omdat de vakbonden zijn verzwakt. Het IMF als vriend van de vakbonden, dat heb ik weleens anders meegemaakt. Dit laat zien dat ze daar niet loslaten en dat er echt nieuwe dingen uit onderzoek komen.’

› **Wat weten we nog niet over ongelijkheid wat we wel zouden moeten weten?**

‘We weten nog maar heel weinig over wat de gevolgen zijn van ongelijkheid, welke mechanismen daarbij een rol spelen, en wat er eventueel aan te doen is. Voor een groot deel beginnen we pas. Tony Atkinson, een vooraanstaand econoom die al heel lang bezig is met onderzoek naar ongelijkheid, komt binnenkort met een nieuw boek waar ik erg naar uitkijk. Dat gaat over hoe je naar ongelijkheid en de aanpak daarvan kunt kijken op het niveau van een hele samenleving. Bijvoorbeeld over hoe je met automatisering en robots omgaat. Atkinson stelt dat je nu al zou kunnen gaan nadenken over wat het voor je beleid als land betekent als robots het werk van laaggeschoolden dreigen over te nemen. Daar zou

Foto: archief Robert Went ©

Robert Went is econoom en werkt bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Daarvoor was hij onder andere projectleider bij de Algemene Rekenkamer. Hij twittert op @Went1955 over globalisering en economie. Zie voor meer informatie: www.robertwent.nl

je volgens hem een draai aan kunnen geven door dit werk niet te laten verdwijnen, maar juist door robots zo met laaggeschoolden samen te laten werken dat ze productiever worden met de diensten die ze vaak leveren, en dus ook meer kunnen verdienen. Dit soort onderzoek zou nog veel meer gedaan moeten worden.’

› **Wat zijn in Nederland belangrijke oorzaken voor de toegenomen economische ongelijkheid?**

‘Eerste vraag is of de ongelijkheid is toegenomen en daar is discussie over. In de WRR-verkenning zeggen wij dat Nederland internationaal redelijk goed scoort als je kijkt naar de herverdelende rol van de overheid, maar dat de verschillen tussen de top en de onderkant wel zijn toegenomen. Eerlijk gezegd snap ik niet goed dat, als je om je heen kijkt, iemand kan claimen dat dit niet zo is, maar het gebeurt.

De discussie over de oorzaken is nog steeds in ontwikkeling. Neem globalisering. In de jaren tachtig was het zo dat globalisering voor 99 procent van de economen geen nadelige gevolgen kón hebben voor

werkgelegenheid en ongelijkheid, want handel was toch goed voor iedereen. Nu zeggen ook topeconomen in de VS dat er heel veel banen verdwijnen en dat de ongelijkheid toeneemt door globalisering. Daar zit dus echt verandering in. Een tweede factor die vaak wordt genoemd voor toenemende ongelijkheid zijn technologische veranderingen die vooral gunstig zijn voor mensen met betere opleidingen. Nederland heeft een open economie: 32 procent van ons inkomen verdienen we in het buitenland. Aan die invloeden staan wij dus ook bloot.'

› **In de WRR-verkenning heeft u gekeken naar de relatie tussen inkomensongelijkheid en economische groei. Wat zijn de belangrijkste bevindingen?**

'Afgaande op de literatuur die tot nu toe beschikbaar is, zijn er vier mechanismen te onderscheiden waaruit zou kunnen blijken dat toenemende ongelijkheid een negatief effect heeft op groei. Het eerste is dat als je mensen aan de onderkant minder geld geeft, ze minder gaan besteden. Mensen aan de bovenkant die er wat bij krijgen merken dat nauwelijks, en gaan dat vaak niet uitgeven. Een vraagprobleem dus. Het tweede is dat als mensen een lager inkomen hebben, ze ook minder gaan investeren in de opleiding van zichzelf en van hun kinderen. Dan ondergraaf je als land je menselijk kapitaal, en daarmee je vermogen om op termijn te groeien. Het derde – en dat heeft zeker in de VS bij de crisis van 2008 een rol gespeeld – is dat als mensen hun inkomen achteruit zien gaan, ze het heel moeilijk vinden om een stapje terug te doen. Ze hebben dan de neiging om bij te lenen of op de pof te leven. Als de rente vervolgens omhoog gaat, raken zij in de problemen. Het vierde mechanisme is dat als de rijken een steeds groter deel van het inkomen hebben, ze steeds beter in staat zijn om invloed te kopen en het beleid in hun voordeel te houden.'

› **Zijn er recent nog publicaties verschenen die uw bevindingen ondersteunen?**

'Ja, de studie van de OESO die stelt dat in de praktijk lagere inkomensgroepen minder kunnen investeren in scholing bij hogere inkomensongelijk-

Foto: Diederik Olders

Verhoging van het minimumjeugdloon is een manier om iets te doen aan de groeiende loonverschillen in Nederland.

heid. Het CPB heeft daar op verzoek van de Kamer op gereageerd en gezegd dat deze bevinding niet voor Nederland opgaat. Zonder er overigens onderzoek naar te hebben gedaan, want ze schrijven zelf dat het niet in de modellen zit, omdat niet aannemelijk is dat het een rol speelt. Het zou best kunnen dat de bevinding van de OESO voor Nederland niet geldt, maar het zou ook zo kunnen zijn dat we er beter naar moeten kijken.'

› **Waarom vindt u onderzoek naar ongelijkheid belangrijk?**

'Het formele antwoord is dat het belangrijk is voor de toekomst van onze samenleving, omdat er steeds meer aanwijzingen zijn dat ongelijkheid veel nadelige sociale, politieke en economische gevolgen heeft. Maar persoonlijk raakt het me natuurlijk ook. In mijn jonge jaren heb ik veel actie gevoerd tegen ongelijkheid en onderdrukking in landen als Chili en Spanje. En alle verhalen over bonussen van bankiers vind ik stuitend. Als medewerker van de WRR kun je een rol spelen in het agenderen van onderwerpen. Ongelijkheid is er daar een van. Dat doe je niet omdat je de uitkomst al weet, maar omdat je het belangrijk vindt dat er aandacht aan besteed wordt en er meer discussie over komt.'

› **Welke beleidsmaatregelen zouden effectief zijn om economische ongelijkheid aan te pakken?**

'Dat vind ik heel moeilijk. Ik weet bijvoorbeeld niets van belastingen. Er zijn wel een paar dingen die in lijn liggen met de verkenning, waar ik van overtuigd ben. Zo zou je iets aan de loonverschillen in de markt moeten doen. Je zou daarbij naar de onderkant kunnen kijken door bijvoorbeeld het minimumjeugdloon te verhogen, waar de FNV nu ook campagne voor voert. Of naar de bovenkant door een deel van de topsalarissen onder een cao te brengen. Wat ik ook prima vind, zijn bedrijven die op een andere manier georganiseerd zijn. Zoals installatiebedrijf Breman, waar de 1500 werknemers de helft van de stemmen hebben bij belangrijke beslissingen en de helft van de winst krijgen aan het eind van het jaar. De overheid zou meer ruimte aan dergelijke bedrijven kunnen geven, of minimaal kunnen zorgen dat ze niet tegengewerkt worden. En je zou iets aan de loonmatiging moeten doen die in Nederland al heel lang gaande is, en die ook groei van de binnenlandse markt remt, waar we nog steeds bijna 70 procent van ons inkomen verdienen. Ook de vakbeweging kan daar een rol in spelen, misschien door net als in de jaren zestig en zeventig te pleiten voor loonsverhoging in centen in plaats van procenten, wat vooral de lagere inkomens ten goede komt.'

FUNDAMENTELE SPANNING TUSSEN KAPITALISME EN DEMOCRATIE

Tekst: Eduard van Scheltinga

De neoliberale revolutie van Ronald Reagan en Margaret Thatcher kwam in de jaren tachtig niet uit de lucht vallen, laat Wolfgang Streeck zien in *Gekochte Tijd*. Het boek verscheen deze maand in het Nederlands en ontleedt de voortdurend gespannen verhouding tussen democratie en kapitalisme.

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd het kapitaal aan banden gelegd. Het *laissez faire*-kapitalisme van voor de oorlog had afgedaan, vanwege de vatbaarheid voor crises. Daarom grepen naoorlogse regeringen in de economie in. De factor kapitaal werd aan banden gelegd ten gunste van de factor arbeid, waardoor kapitalisme en democratie samenvielen in het democratisch kapitalisme. Dit huwelijk tussen democratie en kapitalisme werd door sociaaldemocraten gezien als een beteugeling van het kapitalisme. Ze meenden dat het kapitalisme was omgevormd tot een welvaarts-machine, die de gewone burger ten goede kwam. Maar in de jaren zeventig stak een nieuwe crisis de kop op. Vanaf dat moment wordt het democratisch kapitalisme om de zoveel jaar geplaagd door nieuwe crises. Volgens Wolfgang Streeck is het telkens dezelfde crisis met een ander gezicht: de fundamentele spanning tussen democratie en kapitalisme.

Streeck analyseert dat, met het huwelijk tussen democratie en kapitalisme, in theorie het kapitaal verdween als klasse tegenover arbeid. Maar in de jaren zeventig toonde, zo schrijft Streeck op pagina 47, 'het kapitaal zich [...] een speler en geen speelgoed; geen prooi, maar een roofdier, dat het institutionele harnas van de 'sociale markteconomie' na 1945 een te kleine kooi vond waaruit het zich steeds dringender meende te moeten bevrijden'.

In de jaren zeventig mondde de spanning tussen democratie en kapitalisme uit in stijgende inflatie.

De kapitaalinvesteringen bleven achter bij de investeringen die noodzakelijk waren voor volledige werkgelegenheid. Eigenlijk was het een soort staking van het kapitaal uit onvrede met de naoorlogse regulering: een investeringsstaking. Om de werkgelegenheid toch te behouden werden monetaire kunstgrepen uitgehaald die de inflatie deden stijgen, maar op een gegeven moment waren die middelen uitgewerkt. De economische groei verminderde, ondanks de hoge inflatie.

Begin jaren tachtig werd op initiatief van de VS, onder Ronald Reagan, korte metten gemaakt met inflatie. Daardoor stegen de schuldenlasten in verhouding tot het bbp. Ook ontstond door deze ingreep een enorme werkloosheid. De weerstand vanuit de vakbonden tegen de werkloosheid werd door Reagan en Thatcher met harde hand gebroken. Maar een hoge werkloosheid in een verzorgingsstaat betekent ook hogere uitgaven voor sociale voorzieningen, terwijl de belastinginkomsten daalden. Dit alles had tot gevolg dat de publieke schulden stegen. Dat was weer koren op de molen van de neoliberalen in hun strijd voor liberalisering van kapitaal en afbraak van sociale zekerheid.

Op initiatief van de VS werd in de jaren negentig nog een liberaliseringsgolf ingezet die overheidsschulden verminderde, maar wel zorgde voor een enorme verhoging van de particuliere schulden. Het vervangen van staatsschulden door particuliere schulden als mechanisme voor economische groei wordt ook wel geprivatiseerd Keynesianisme genoemd. Als vanzelf zou nu het logische eindpunt van het neoliberalisme worden bereikt. De overheid zou zich terugtrekken uit de samenleving doordat deze niet meer verantwoordelijk is voor groei en sociale zekerheid. De huwelijks-crisis tussen democratie en kapitalisme die in de jaren zeventig ontstond, was volgens de neoliberalen

opgelost. Een idee waar de sociaaldemocraten gretig in meegingen. Maar volgens Wolfgang Streeck is steeds de oplossing voor het probleem een paar jaar later het nieuwe probleem geworden: vanuit de investeringsstaking ontstond inflatie, van daaruit de stijgende overheidsschulden en van daaruit de stijgende private schulden. Tot de schuldenproblematiek in 2008 niet langer houdbaar was en er geen tijd voor het democratisch kapitalisme meer gekocht kon worden.

In feite is volgens Streeck vanaf de jaren zeventig het naoorlogse democratisch kapitalisme van de wederopbouw onder druk van het kapitaal getransformeerd in het gefinancierde kapitalisme van nu. Dat betekent dat staten onder druk van het kapitaal en onder leiding van neoliberalen het systeem met publieke en private schulden in stand houden. Niet het kapitalisme lijdt aan te veel democratie, maar de democratie lijdt onder te veel kapitalisme. Met *Gekochte Tijd* heeft Wolfgang Streeck een scherpe probleemanalyse van het moderne kapitalisme gegeven. En wat ons nu te doen staat? Streeck schrijft dat de democratische instituties door het kapitaal te veel zijn uitgehold. Alleen met buitenparlementaire actie kan werkelijk strijd voor democratie en tegen het oprukkende marktdenken gevoerd worden.

Wolfgang Streeck
Gekochte Tijd: De uitgestelde crisis van het democratisch kapitalisme
Uitgeverij Leesmagazijn (2015)

NIEUW BELASTINGSTELSEL MOET KAPITAAL BELASTEN

Tekst: David Hollanders

Binnenkort overlegt het kabinet met de Tweede Kamer over een nieuw belastingstelsel. De belangrijkste pijler zou een hogere belasting op kapitaal moeten zijn. Kapitaal wordt namelijk veel minder belast dan arbeid. De lage belasting op kapitaal verklaart daarbij ook de toegenomen ongelijkheid, stijgende werkloosheid en oplopende staatsschuld in Nederland.

De sombere kenmerken van de politieke economie van Nederland zijn bekend. De afgelopen jaren is de werkloosheid gestegen. De reddingen van ING, SNS Reaal en ABN Amro hebben een krater geslagen in de overheidsfinanciën. En de ongelijkheid neemt al decennia toe. Dit alles valt direct te herleiden tot de uiterst welwillende houding van opeenvolgende regeringen tegenover de productiefactor kapitaal. Grootbedrijven worden gesubsidieerd en kunnen speciale afspraken maken met de fiscus, als ze de belastingen al niet ontduiken. Vermogenden betalen nog geen 1,2 procent belasting op hun vermogen maar kunnen hun hypotheekrente tegen 52 procent aftrekken. Het gevolg: groeiende ongelijkheid, achterblijvende overheidsinkomsten en slinkende consumptie.

ZES UITGANGSPUNTEN

Het nieuwe belastingstelsel zou dat alles kunnen (en moeten) herstellen door kapitaal meer te belasten – en arbeid minder. Dat kan op meerdere manieren – door het tegengaan van belastingontduiking, het staken van fiscale afspraken met multinationals, het afbouwen van subsidie aan banken (impliciete garanties), bedrijfsleven (renteaf trek) en huizenbezitters (hypotheekrenteaftrek) en het verhogen van de vennootschapsbelasting voor grote bedrijven en de vermogensbelasting voor vermogenden. Uiteraard is dat wenselijk noch uitvoerbaar zonder gerichte compensatie (bijvoorbeeld voor huizenbezitters) en hogere uitgaven elders (een groter budget voor de FIOD). Maar eerst een nadere

uitwerking van genoemde voorstellen, in de vorm van zes uitgangspunten.

Ten eerste moet de hoeksteen van elk belastingstelsel de handhaving ervan zijn. Dat klinkt als een open deur en dat zou het ook moeten zijn. Toch is het tegengaan van belastingontduiking op dit moment geen prioriteit voor politie en justitie. De overheid zou aan het opsporen van belastingontduiking minstens zo veel belang moeten toekennen als aan ‘uitkeringsfraude’ en ‘terreurbestrijding’ – al is het maar omdat een effectieve opsporing zichzelf terugverdient. Hoeveel intensievere controle zal opleveren, valt uiteraard niet precies te bepalen, maar de opbrengsten zullen substantieel zijn. Econoom Zucman (2013) schat dat 8 procent van het totale wereldwijde vermogen via belastingparadijzen aan het zicht van de nationale overheden onttrokken wordt.

Een tweede kenmerk van een belastingstelsel moet consequentie zijn. Dat sluit speciale, geheime deals met multinationals uit (de zogenaamde *fiscal rulings*). Hoeveel de fiscus hierdoor verliest, is onduidelijk – want geheim. De geheimhouding doet daarbij vermoeden dat het misgelopen bedrag groot is.

Ten derde dient een belastingstelsel alleen aftrekposten te bevatten als daar goede redenen voor zijn. Dat is vaak niet het geval. Zo mogen bedrijven rentebetalingen van de vennootschapsbelasting aftrekken. Dat geldt ook voor bedrijven (zoals Hema en V&D) die door een *private equity*-fonds volgestopt zijn met schuld. En het geldt ook voor banken (die

juist veel winst maken door het verschil tussen de rente waartegen ze inlenen en uitlenen). De mogelijkheid om rente af te trekken geldt ook voor mensen met een huis (als dit met schuld gefinancierd is). Door de hypotheekrenteaftrek – ook wel eens villasubsidie genoemd – loopt de overheid belasting mis. De netto-kosten van de hypotheekrenteaftrek (HRA) zijn 10,5 miljard euro (Jacobs, 2014). (Dit zijn de gederfde inkomsten minus de belastingopbrengsten als gevolg van het belasten van woningbezit, bijvoorbeeld eigenwoningforfait). De gederfde inkomsten als gevolg van de renteaftrek van bedrijven is lastiger te achterhalen, maar zal minstens zo groot zijn.

Daarnaast kunnen zowel werkgevers als werknemers hun pensioenpremie van de belasting aftrekken (pensioen-uitkeringen worden wel belast, volgens de zogeheten omkeerregel). Op zichzelf is de aftrekbaarheid voor werknemers terecht – pensioendeelnemers is verplicht en de verplichte afdracht van pensioenpremie is dus geen ‘inkomsten uit arbeid’. Het is niet zonder meer terecht dat werkgevers de premie kunnen aftrekken (als bedrijven verplicht deelnemen aan een bedrijfstakpensioenfonds is het terecht). De gederfde inkomsten zijn 6,39 miljard euro (Jacobs, 2014). Verder is het vermogen van pensioenfondsen onbelast.

Ten vierde dienen subsidies (in feite negatieve belasting) alleen verstrekt te worden als er een aanwijsbare reden voor is. Die zijn er soms zeker. Zo is het subsidiëren van schone energie zeer verstandig. Maar menig subsidie is ineffectief, oneerlijk of onverstandig – en soms alle drie tegelijk. En dat geldt voor veel bedrijfs- en vermogenssubsidies. Bedrijven ontvangen meerdere subsidies, zoals innovatiesubsidies, of via re-integratietrajecten publiek gefinancierde (en daarmee voor de werkgever gratis) werknemers.

ER IS GENOEG VOOR IEDEREEN MAAR DE KOEK IS VERKEERD VERDEELD!

**10% van de
Nederlanders
bezit 66%
van de rijkdom.**

**20% van
de mensen
bezit 31%.**

**70% van
de mensen
heeft
samen 3%.**

SP.NL/GENOEG

De grootste subsidie is een impliciete subsidie. De overheid staat garant voor de grote banken en daardoor kunnen die banken goedkoper lenen (dat wil zeggen tegen een lagere rente). Dit is geen vrijblijvende garantie, zoals de reddingen van SNS Reaal, ABN Amro en ING hebben laten zien. De impliciete subsidie is door onderzoeksinstituut SOMO geschat op een jaarlijkse kostenpost van 4,1 tot 12,3 miljard euro.

Ten vijfde moet de al jaren dalende belastingafdracht van het bedrijfsleven verhoogd worden. De afgelopen decennia is de vennootschapsbelasting verlaagd in Nederland. Hierdoor – en door belastingontduiking en *fiscal rulings* – betaalt kapitaal steeds minder belasting. Het percentage van de inkomstenbelasting dat afkomstig is van bedrijven (vennootschapsbelas-

ting) is gedaald van 39,8 procent in 1998 naar 22,8 procent in 2014. Het herstellen van de verlaagde belastingen naar een niveau vergelijkbaar met de (almaar toenemende) belasting op arbeid zou 10,8 miljard euro opleveren.

Ten zesde moet de vermogensbelasting verhoogd worden. In Nederland is er private rijkdom, maar publieke armoede. Miljonairs betalen nog geen 1,2 procent belasting op hun vermogen. Dit terwijl de inflatie al jaren laag is en het rendement op kapitaal – zoals Piketty heeft becijferd – minstens 4 à 5 procent (en voor vermogende vaak nog hoger) is.

Bovenstaande uitgangspunten tezamen zullen ten minste tientallen miljarden euro's opleveren – en waarschijnlijk veel meer. Daarbij moet

wel opgemerkt worden dat verschillende groepen gecompenseerd moeten worden. In het bijzonder zullen mensen met een hypotheek direct in de problemen komen als de hypotheekrenteaftrek afgeschaft wordt. Dit wordt enigszins gecompenseerd door gelijktijdige afschaffing van het eigenwoningforfait, maar dat zal onvoldoende zijn. Een mogelijkheid is om gedurende een beperkt aantal jaren de opheffing van de impliciete subsidie voor banken (bijvoorbeeld door daar een expliciete bankbelasting tegenover te stellen) geheel ten goede te laten komen aan huiseigenaren. Verder zal een verschuiving van de prioriteit van de Belastingdienst – van burgers naar bedrijven – waarschijnlijk ontoereikend zijn om belastingontduiking effectief tegen te gaan. De FIOD zal uitgebreid moeten worden. Op termijn levert dit geld op, maar in eerste instantie zal het geld kosten.

MINDER ONGELIJKHEID, MEER WERKGELEGENHEID

Tot slot moet opgemerkt worden dat de belastingopbrengsten op verschillende manieren aangewend kunnen worden. Er kan overheidsschuld mee afgelost worden (wat op termijn leidt tot minder rentebetalingen). De belasting op arbeid kan verlaagd worden (wat ook compenseert voor de afschaffing van de hypotheekrenteaftrek). De overheid kan verder meer uitgeven aan onderwijs, zorg, of schone energie. Uiteraard is ook een combinatie mogelijk. In elk geval zal een toename van belasting op kapitaal leiden tot minder ongelijkheid, meer werkgelegenheid en lagere overheidschuld. Daar profiteert iedereen van. Of bijna iedereen: alleen vermogenden en grote bedrijven zullen moeten inleveren. Temeer daar zij de afgelopen decennia weinig belasting hebben betaald, is dat een nadeel dat niet opweegt tegen de vele voordelen.

REFERENTIES

- Zucman, G. (2013). The Missing Wealth of Nations: Are Europe and the U.S. net Debtors or net Creditors?, *The Quarterly Journal of Economics*, 128(3), pp. 1321-1364.
- Jacobs, B. (2014). *Belastingen op vermogen, vermogensinkomsten en erfenissen zeer laag*. Zie: sp.nl/bv8zl

TOM BLICKMAN EN CHRISTIAAN VERWEIJ

‘TEGEN EEN MEXICAANS DRUGSKARTEL ZEG JE GEEN NEE’

Tekst: Peter Sas en Hans van Heijningen

Tom Blickman is drugsonderzoeker bij het Transnational Institute (TNI). Voormalig actievoordinator voor de SP in Amersfoort Christiaan Verweij, werkte negen jaar in de opstandige inheemse deelstaat Chiapas, de thuisbasis van de zapatista's. In een gezamenlijk gesprek schetsen zij hoe drugshandel en drugsgerelateerd geweld de Mexicaanse samenleving steeds verder in het verderf storten. 'Er gaan steeds meer stemmen op voor een ander drugsbeleid.'

› **Tom, hoe ben jij bij Mexico en de drugsproblematiek betrokken geraakt?**

Tom: 'Vanuit mijn werk voor TNI houd ik mij sinds 15 jaar met Mexico en drugsbeleid bezig. Deels vanwege het vele drugsgerelateerde geweld in dat land, maar ook omdat Mexico altijd bekend stond als een van de landen die ijveren voor hervorming van het internationale drugsbeleid. Zo is er momenteel volop aandacht voor Mexico vanwege de VN-top over het internationale drugsbeleid, die in 2016 in New York gehouden wordt. Mexico is een van de landen die aandringen op een evaluatie en eventuele aanpassing van het huidige drugsbeleid. Dat doen ze heel voorzichtig. Niemand weet precies wat ze willen. Maar het heeft ongetwijfeld te maken met de situatie in het land, waar een groot deel van het geweld door drugskartels veroorzaakt wordt. Mexico is van oudsher een productieland voor cannabis en opium. De laatste 15 jaar is het land ook steeds meer een doorvoerland voor cocaïne vanuit Zuid-Amerika naar de Verenigde Staten geworden. De vorige president van Mexico, Calderón, heeft acht jaar geleden de oorlog verklaard aan de drugskartels. Ik ben inmiddels de tel kwijtgeraakt, maar daarbij zijn zo'n 75 à 100.000 doden gevallen. En de situatie is er niet door verbeterd, integendeel. De grote drugskartels van vroeger zijn versplinterd in talloze kleine organisaties, die nu onderling een bloedige machtsstrijd uitvechten.

En ondanks de drugsoorlog die de federale overheid voert, verliest zij steeds meer terrein. Grote delen van Mexico worden niet meer gecontroleerd door de regering maar door de drugskartels. De kartels zullen het land niet veroveren, maar slagen er wel in om steeds meer vrijplaatsen te creëren. Een voorbeeld daarvan is de deelstaat Guerrero, waar in september vorig jaar 43 studenten zijn gekidnapt en vermoord.'

› **De Mexicaanse regering is de strijd tegen de drugskartels dus aan het verliezen?**

'Daar lijkt het wel op. En dat is ook de reden waarom Mexico heel voorzichtig pleit voor een aanpassing van het internationale drugsbeleid. Het eerste internationale VN-verdrag over het drugsbeleid dateert uit 1961 en is duidelijk verouderd. We hebben nu 50 jaar repressief drugsbeleid achter de rug en we kunnen concluderen dat dit niet heeft gewerkt en tot desastreuze situaties heeft geleid. In landen als Mexico en Colombia is door extreem geweld de hele maatschappij ontwricht. In Latijns-Amerika zitten de gevangenis overvol met mensen die voor het bezit van een kleine hoeveelheid drugs zware straffen hebben gekregen. Mexico beseft dat het zo niet verder kan. En daarin staat het land niet meer alleen. Er is een blok van zes landen in Latijns-Amerika dat voor aanpassing van het drugsbeleid is: Mexico, Colombia, Uruguay, Ecuador, Guatemala en Argentinië.

Sommige van die landen hebben een linkse en andere een rechtse regering. De nood in die landen is blijkaar zo hoog dat ze elkaar op dit onderwerp hebben kunnen vinden. Deze landen hebben ervoor gezorgd dat de komende VN-top over internationaal drugsbeleid gaat. Overigens gaan er ook in de VS steeds meer stemmen op die pleiten voor een ander drugsbeleid. Vroeger was de VS een van de grote tegenstanders van hervormingen op dit vlak, maar sinds cannabis in vier staten is gelegaliseerd is men daar anders over gaan nadenken. In 2016 zal cannabis waarschijnlijk in nog meer staten gelegaliseerd zijn, waaronder Californië. Als Californië overgaat tot legalisering van cannabis, dan zal dat ongetwijfeld grote invloed hebben op de rest van de wereld.'

› **Waar moeten we aan denken als jij het hebt over een mogelijke aanpassing van het drugsbeleid?**

'Een moeilijke vraag, omdat ieder land daar zo z'n eigen opvattingen over heeft. In grote lijnen zullen we naar reguleringsmodellen moeten gaan kijken, waarbij het bezit van kleine hoeveelheden drugs wordt gedecriminaliseerd en de productie ervan wordt gereguleerd. Als het gaat om hard drugs, dan ligt dat vanzelfsprekend allemaal heel gevoelig. Met cannabis is regulering vrij simpel. Aardig wat landen hebben daar positieve resultaten mee behaald, waaronder Nederland maar ook bijvoorbeeld Uruguay. Ook in Duitsland wordt de roep om regulering van cannabis steeds luider. De federale overheid wil het niet, maar je ziet dat steeds meer steden, waaronder Frankfurt, Berlijn, Hamburg en Keulen, op regulering aandringen. Hetzelfde zie je gebeuren in Europese landen als Zwitserland en Spanje. Het reguleren van cocaïne en heroïne is

natuurlijk moeilijker, want die drugs zijn veel gevaarlijker. Toch moet je ook daarmee op den duur naar regulering toe. Eigenlijk hebben we dat in Nederland al een beetje, met het verstrekken van heroïne onder medisch toezicht. Dan gaat het om problematische gebruikers die al jarenlang tevergeefs proberen af te kicken. Hier in Nederland werkt dat goed; de overlast die deze mensen veroorzaakten is nagenoeg verdwenen. Ze hebben een dak boven hun hoofd en hoeven niet meer de hele dag te hosselen om aan hun geld en spul te komen. Het heroïne-probleem is in Nederland inmiddels bijna onder controle. Een andere drug die goed gereguleerd kan worden is xtc. Dat is niet zo'n heel schadelijke drug en amper verslavend. Als je goed controleert op schone pillen en goede informatie aan gebruikers geeft, dan hoeven er geen doden te vallen.'

› **Acht jij de kans groot dat de internationale gemeenschap op korte termijn overgaat tot het reguleren van drugs?**

'Jammer genoeg niet; dit is allemaal toekomstmuziek. De diplomatieke processen die nodig zijn voor het aanpassen van internationale verdragen zijn bijzonder ingewikkeld en kunnen zomaar tien, twintig jaar duren. Bovendien zijn er ook nog veel landen, zoals Rusland, China en Pakistan, die mordicus tegen regulering zijn. Het probleem is ook dat de huidige verdragen verandering tegenhouden. Om de positieve effecten van regulering te leren kennen, moet je ermee experimenteren in de praktijk. En juist dat is nu niet goed mogelijk. Uruguay overtreedt in feite de verdragen met de regulering van cannabis. Volgens sommigen doet Nederland dat met

Foto: Diederik Olders

Tom Blickman is onderzoeker bij *Transnational Institute* (TNI) en is gespecialiseerd in internationaal drugsbeleid en georganiseerde misdaad. Voor meer informatie: tni.org

zijn coffeeshops ook. Daar kun je over twisten. Maar internationaal gezien lijkt er nu meer draagvlak te komen voor de regulering van cannabis. Het zou mooi zijn als deze consensus resulteert in afspraken op de VN-top in 2016.'

› **Maar als op korte termijn alleen de regulering van cannabis haalbaar is, hoe worden landen als Mexico en Colombia daar dan mee geholpen? Voor de drugskartels gaat het toch meer om cocaïne en opium?**

'Nou, je moet het belang van cannabis niet onderschatten. Als je cannabis zou reguleren, dan zouden Mexicaanse drugskartels een derde van hun omzet kwijt raken. Dat betekent natuurlijk niet dat ze zullen ophouden. Ze zullen dan op zoek gaan naar andere bronnen van inkomsten. Dat zie je trouwens nu al gebeuren: de kartels gaan steeds meer hun activiteiten verleggen naar afpersing, het stelen van goederen, kidnapping etc. Het worden meer maffia-achtige organisaties, die zich niet meer alleen met drugshandel bezighouden. En inderdaad, als je cannabis reguleert, dan gaat de handel in de andere drugs gewoon door. Latijns-Amerika zal daar in de nabije toekomst grote problemen mee houden. Dat komt niet zozeer door de drugs, maar meer

door de zwakte van de instituties in die landen en door corruptie. Politieke en institutionele hervormingen zouden daar verandering in moeten brengen.'

› **Christiaan, jij hebt de afgelopen negen jaar in Mexico gewoond. Hoe ben je daar terechtgekomen en hoe is de situatie daar nu?**

Christiaan: 'Ik ben in 2005 voor het eerst naar Mexico gegaan omdat ik geïnspireerd was geraakt door de zapatista's en hun rol in de andersglobaliseringsbeweging¹. Oorspronkelijk ging ik daar naar toe om een documentaire te maken, maar dat liep anders. Toen ik in de deelstaten Chiapas en Oaxaca kwam, zag ik pas echt hoe groot de armoede was. In plaats van een documentaire te maken leek het mij beter om daadwerkelijk wat voor de mensen te doen. Zo raakte ik actief betrokken bij projecten van de zapatista's, die dorpen van water of zonnepanelen voorzagen. Ik raakte betrokken bij de logistiek en het inzamelen van geld. In september vorig jaar ben ik teruggekomen met mijn gezin, omdat de situatie er steeds gevaarlijker werd. In de negen jaar dat ik daar was, zag ik dat het de zapatista-beweging ondanks hun goede bedoelingen niet lukte om het verschil te maken. Ze hebben veel bereikt, er zijn veel scholen en klinieken gebouwd en ze hebben een eigen economie van de grond gekregen. Maar er is nog steeds heel veel armoede en de zapatista's verliezen terrein. Ze hebben de controle over een deel van het gebied verloren en het vertrouwen van de bevolking in de zapatista-beweging is afgenomen. En dan was er een jaar geleden ook nog eens de moord op leraar Galeano, die een belangrijke man was binnen de beweging. Hij is door paramilitairen

Foto: CAMERA PRESS/Martin Pope / Teleg / Hollandse Hoogte

De zapatista's komen op voor de rechten van de arme, inheemse boeren in Mexico.

in koelen bloede vermoord. Veel mensen zijn daardoor gedemoraliseerd geraakt en Subcomandante Marcos is kort daarop teruggetreden als woordvoerder van de zapatista's.'

› **Na 1994 stonden er in de hele wereld ngo's klaar om de zapatista's te ondersteunen. Waarom is de beweging er dan toch niet in geslaagd om de sociaaleconomische situatie van de mensen te verbeteren?**

'Daar is geen eenduidig antwoord op te geven. Het is een combinatie van factoren geweest. Wat zeker een rol heeft gespeeld was dat NAFTA (*North American Free Trade Agreement* –red.) de lokale economieën in Mexico kapot heeft gemaakt. Waar de zapatista's bang voor waren, is uitgekomen en de lokale boeren zijn weggeconcentreerd. Een voorbeeld: vroeger kon je nog regionaal geteelde appels in Mexico kopen, maar tot in de kleinste dorpjes kun je nu alleen nog maar appels uit de VS krijgen! Dit geldt ook voor maïs, terwijl dat nou juist een typisch Mexicaans product is. In deelstaten als Chiapas, Guerrero en Oaxaca zijn de

lokale economieën kopje onder gegaan door het systeem van vrijhandel. Het gevolg is dat lokale boertjes in de armen van de drugskartels gedreven werden. Want het enige waar ze nog wat mee kunnen verdienen, is het verbouwen van drugs.'

› **Het NAFTA-vrijhandelsakkoord heeft het drugsprobleem in de Latijns-Amerikaanse landen dus alleen maar groter gemaakt?**

'Zeker weten. Je kunt het drugsprobleem in Mexico niet los zien van de uitwerking van het vrijhandelsverdrag. Dat Mexico steeds meer een productiegebied van drugs is geworden, komt mede door NAFTA. In Guerrero bijvoorbeeld is er een enorme opiumproductie ontstaan. De boeren die daarin werkzaam zijn, zijn straatarm.'

› **Welke factoren hebben er nog meer toe geleid dat de zapatista-beweging in het defensief is beland?**

'Eén factor is geweest dat de centrale overheid er alles aan gedaan heeft om de beweging de kop in te drukken. Ze

hebben dat slim gedaan, door bijvoorbeeld opeens hulpgoederen te gaan verstrekken aan de bevolking. Totdat de zapatista's kwamen heeft de regering nooit interesse gehad in armere deelstaten als Chiapas, Guerrero en Oaxaca, waar veel inheemse mensen wonen. Die mensen moesten zichzelf maar zien te redden. Dat veranderde pas toen de zapatista's een werkelijke bedreiging gingen vormen. Toen stond de regering plotseling klaar met zakken rijst, aardappelen, bouwmaterialen, cement en dergelijke, allemaal om de mensen van de zapatista's los te weken. Regeringswoordvoerders kwamen met aantrekkelijke voorstellen. 'Als jullie je losmaken van de zapatista's, krijgen jullie een nieuwe waterput, een nieuw stadhuis', et cetera. En dat werkte, waardoor de zapatista's veel dorpen verloren hebben. Ook heeft de regering de zapatista's beschuldigd van het runnen van drugsplantages. Zo vond er in 2005 een grote omsingeling van zapatista-gemeenschappen plaats, waar drugs verbouwd zouden worden. Daar bleek niks van waar te

zijn, maar dat heeft wel veel onrust veroorzaakt. Een andere factor was de ongemakkelijke samenwerking tussen de ngo's en de Zapatista's. Veel ngo's gingen naar Chiapas om daar hun projecten te doen. Daar waren de Zapatista's erg op tegen omdat ze die projecten in eigen hand wilden houden. Wat ook meespeelde was de corrumperende werking die de ngo's hadden. De zapatista's zagen dat de inmenging van ngo's in lokale gemeenschappen vaak tot interne spanningen en conflicten leidde. Daarom hebben ze ervoor gekozen om de samenwerking met ngo's stop te zetten. Alle *caracoles* (autonome gemeenschappen van zapatista's, – red.) zijn nu gesloten voor buitenstaanders.'

› **Vertel eens wat meer over de corrumperende werking van ngo's.**

'De ngo's die naar Chiapas kwamen, werkten vaak samen met lokale mensen die werden ingehuurd om een project van de grond te tillen. Deze mensen kregen dan binnen de kortste keren een voor Mexicaanse begrippen fantastisch inkomen, een mooi huis en een leuke auto. Dat zette veel kwaad bloed bij andere dorpsbewoners en leidde tot wantrouwen. Binnen de kortste keren was zo'n dorp dan niet meer van de zapatista's. Zo zijn veel van die projecten mislukt. Een van de weinige projecten die wel van de grond kwam was de zapatista-koffie, waarbij de oogst van lokale koffieboeren tegen een vaste prijs doorverkocht werd aan een grote koffieproducent in Hamburg, die er een merk met een wereldwijde uitstraling van wist te maken. Maar ook daar kwam drie jaar geleden een kink in de kabel. Een drugskartel bleek de complete zapatista-oogst voor een mooie prijs opgekocht te hebben om daarmee illegaal geld wit te wassen. Daardoor konden de zapatista's geen koffie leveren aan Hamburg, waar zij contractueel wel toe verplicht waren. Dat werd toen een

Foto: Diederik Olders

Christiaan Verweij was in het verleden actievoordinator voor de SP in Amersfoort. Hij woonde en werkte negen jaar in Mexico en is sinds kort weer terug in Nederland. Voor meer informatie: christiaanverweij.nl

flink schandaal, wat de betrouwbaarheid van de zapatista's als handelspartner geen goed deed. Maar goed, je kunt je natuurlijk afvragen of de zapatista's daarin een andere keuze hadden kunnen maken. Als je een aanbod van een drugskartel krijgt, dan kun je eigenlijk geen nee zeggen.'

Tom: 'Zoals ze in Mexico zeggen: *plomo o plata*, lood of zilver. Als je met een drugskartel te maken krijgt, dan krijg je een keuze voorgelegd: als je niet met ons meewerkt, krijg je 'lood' – oftewel een kogel. Als je wel meewerkt, dan krijg je 'zilver' – oftewel geld. In zo'n situatie kun je alleen maar ja zeggen of zorgen dat je wekomt. Dat werkt zo voor politici, militairen, politieagenten, alle lagen van de bevolking zijn daardoor besmet geraakt.'

Christiaan: 'En de Mexicaanse regering maakt daar deel van uit. Dat zag je bijvoorbeeld duidelijk toen die

grote drugsbaas El Chapo werd opgepakt in februari 2014. Dat moet een één-tweetje tussen de regering en El Chapo zijn geweest, dat kan niet anders. Die man is toen opgepakt in een hotelkamer, zonder gevecht, zonder verzet van bodyguards. Terwijl het hier gaat om een van de machtigste mannen ter wereld! Daar is duidelijk een dealtje gesloten met de regering. Zijn vrouw en zonen gingen vrijuit en kunnen hun handel gewoon voortzetten. Zo'n arrestatie is niets meer dan *window dressing*. Mexico kan dan aan het buitenland – met name de VS – laten zien dat ze bezig zijn met het aanpakken van de drugskartels. Het is dan ook zeer de vraag hoe lang die El Chapo zal vastzitten. Hij is al een keer eerder opgepakt, maar was toen in een mum van tijd weer vrij nadat hij bewakers had omgekocht.'

› **Een treurige, uitzichtloze situatie dus...**

Christiaan: 'In het dorpje waar ik woonde, zeggen jongeren: 'Waarom zou ik naar die suffe school gaan? Ook al heb je een diploma, werk vind je toch niet. Ik word narco!' In de drugshandel kunnen ze in korte tijd veel geld verdienen. Dat ze dan misschien niet ouder dan 25 of 30 zullen worden, dat nemen ze op de koop toe. Dat is de keuze die veel jongeren maken. Avontuur, vrouwen, mooie auto's. Het alternatief is een leven vol armoede en zorgen en de vraag of je de volgende dag nog wel te eten hebt. Tegen die achtergrond is de aantrekkingskracht van een 'carrière' in de drugshandel natuurlijk enorm groot.'

1 Het Zapatistisch Nationaal Bevrijdingsleger (EZLN) is een revolutionaire beweging in Chiapas, een van de armste delen van Mexico. Het bevrijdingsleger, dat aangevoerd werd door de pijp rokende Subcomandante Marcos, kwam in 1994 aan de vooravond van het vrijhandelsakkoord NAFTA in opstand tegen de regering en controleert sindsdien de Lacandón-jungle. Aanhangers van het EZLN worden zapatista's genoemd. Het EZLN is een antikapitalistische beweging die streeft naar autonomie van de indiaanse bevolking en verzet zich tegen neoliberale globalisering.

'Het vrijhandelsverdrag met VS dreef Mexicaanse boeren in armen van de drugskartels'

GEZONDHEIDSZORG IN CUBA

LESSEN IN PREVENTIE

Tekst: Paul Jonas Foto: archief Paul Jonas

Ze zijn met ruim 11 miljoen en verdienen gemiddeld 30 euro per maand. Desondanks heeft Cuba voor een ontwikkelingsland uitzonderlijk goede gezondheidsresultaten. Unicef becijferde in 2012 dat de mensen er ongeveer even oud worden als hier, 79 jaar, en dat de kindersterfte er 4,2 promille is, lager dan in de naburige VS.

Zijn de gunstige gezondheidsresultaten van Cuba te verklaren door de relaxte Caraïbische levenswijze? Zou kunnen. Maar waarschijnlijker is dat het iets te maken heeft met het gratis onderwijssysteem en de daardoor gemiddeld betere opleiding van de Cubanen (cijfers Wereldbank 2010). Of met de gratis toegang tot het zorgsysteem. De socialistische signatuur van het land, waarbij winst in de gezondheidszorg taboe is en een centraal gepland zorgsysteem bestaat, speelt ongetwijfeld ook een rol. En uit wetenschappelijk onderzoek van Wilkinson en Pickett is vast komen te staan dat meer inkomensgelijkheid gezonder is voor de mensen. Dat is zeker in Cuba het geval.

EERST VOORKÓMEN

Hoe dan ook, de belangrijkste verklaring ligt zeer waarschijnlijk in het hoge preventie-gehalte van het zorgsysteem in Cuba. Dit ontwikkelde zich sinds begin jaren zestig, nadat Fidel Castro en Che Guevara aan de macht waren gekomen. De nadruk ligt overal op het voorkómen van ziekte, dicht bij de mensen in de wijk. Vooral van hartinfarcten, suikerziekte en kanker.

Op school en op tv proberen de autoriteiten de bevolking op te voeden in ziektepreventie en gezondheidsbevordering. En de Cubaanse bevolking is er trots op. Voor een Cubaanse arts voelt de ontdekking van suikerziekte bij een patiënt als een persoonlijk tekortschieten. Bakker, dokter, wijkbewoners, leraar en wijkagent werken eendrachtig samen

om ziekte en gebrek in de buurt te voorkómen. En veel ouderen zijn actief betrokken in hun buurt; via *círculos de abuelos* (opa- en oma-kringen) en in een *casa de abuelos* (ouderenhuis in de wijk). Daar zijn mensen met een lichte depressie, een matige dementie of ziekte van Parkinson vanaf het ontbijt tot en met avondeten actief. Tegenover deze mooie ontwikkelingen staat een zeer laag inkomen van € 30 per maand, een tekortschietende landbouwproductie en verouderd materiaal. Hierbij vormen de auto's nog het meest romantische deel, maar doktersspreekkamers zien er voor onze begrippen wel eens armoedig uit.

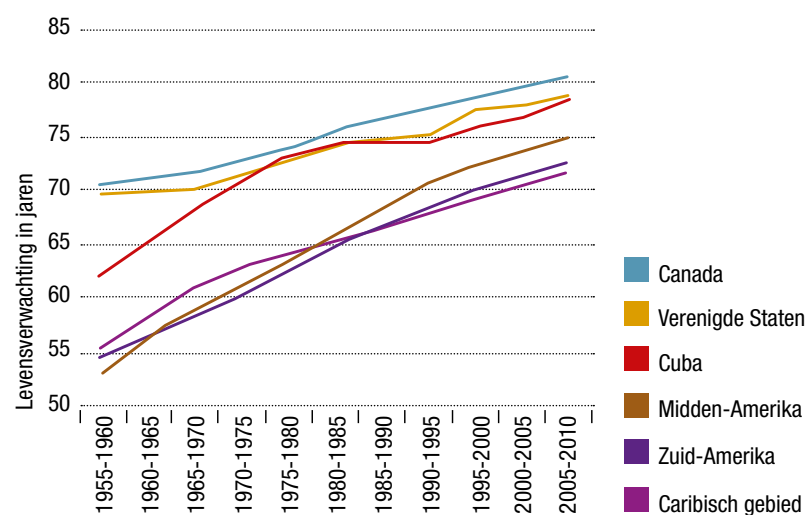
Ook de gehele organisatie van de zorg is gericht op het gezond houden van de wijkbevolking. Voor vrouwen met een risico-zwangerschap en ouderen met ziekten als dementie en de ziekte van Parkinson zijn er speciale huizen in de wijk met gespecialiseerd personeel. Cuba ontwikkelde ook een systeem van wijk-poliklinieken, die elk een gemeenschap van zo'n 25 à 30.000 mensen voorziet van huisartsen- en specialistische zorg. In zo'n polikli-

niek is er naast een revalidatieafdeling ook een 24-uurs-spoeddienst (onder andere voor eerste opvang van mensen met een hartinfarct of beroerte). En in elke polikliniek is een epidemioloog die alle ziektegegevens uit de wijk verzamelt. Jaarlijks worden daarmee de zorg-inzet van personeel en middelen (bijvoorbeeld gezondheidsonderwijs) voor het volgende jaar aangepast aan de behoeften van de mensen.

LEVENSLOOPTZORG

De huisartsenzorg is georganiseerd in praktijken met gemiddeld 900 mensen, rondom de ondersteunende polikliniek. Zo stapt een Cubaanse huisarts 's ochtends met een wijkverpleegkundige en stagiair de praktijk binnen en ze beginnen met hun spreekuur. Veruit de meeste tijd besteden ze aan preventie: voor de tien preventiepatiënten is er vier uur de tijd. Het voelt als een consultatiebureau: wegen, meten, bloeddruk bepalen, daarna een gesprek met de dokter over de situatie thuis, op het werk, risicofactoren en levensstijl. Hierna volgt een risico-evaluatie en een persoonlijk plan van aanpak. Een

ONTWIKKELING LEVENSVORWACHTING: CUBA VERGELEKEN MET ENKELE ANDERE GEBIEDEN

Paul Jonas (derde van links) met een Cubaanse huisartsenploeg.

jaar later komt de patiënt weer. Advies voor borst- en prostaatonderzoek en uitstrijkjes wordt hoofdzakelijk door de huisarts gegeven.

Klachten en vragen om informatie, zoals de Nederlandse huisarts die op zijn spreekuur ziet (in Cuba naar schatting gemiddeld tien per dag) komen tussendoor en worden kort beoordeeld: pluis of niet pluis. ‘Niet pluis’ gaat naar de wijkpoli, ‘pluis’ naar de wijkverpleegkundige of stagiair en dan naar huis, meestal zonder recept. De familie (Cubanen wonen vaak nog met drie generaties in één woning) speelt een belangrijke rol. Daarbij wordt het individuele behandelplan elk jaar afgestemd op de risicoklasse (1=gezond, 4=chronisch ziek met ziekenhuisopname) waarin de betreffende persoon zit. Rokers zitten bijvoorbeeld in klasse 2 en mensen met longemfyseem in 3. Mensen worden soms naar polikliniek of ziekenhuis gestuurd, maar komen voor verdere behandeling steeds terug bij de huisarts.

’s Middags worden huisbezoeken afgelegd, want een Cubaanse huisarts ziet alle patiënten verplicht minstens een keer per jaar thuis. Leefomgeving, hygiëne, mobiliteit bij ouderen en dergelijke zijn dan de gespreksonderwerpen. Chronische, bedlegerige of pas ontslagen patiënten krijgen begeleiding (‘ziekenhuis thuis’). Op de vraag aan huisartsen waar ze hun werkplezier vandaan halen in de sterk geprotocolleerde zorg, hoor je stevast: ‘We zijn een deel van ‘onze’

families en hebben de zorg over hen. We zien kinderen opgroeien, ouderen sterven.’ Echte levensloopgeneeskunde dus.

WAT KUNNEN WE NU LEREN?

De Nederlandse zorg werd in een recent onderzoek, de *Euro Health Consumer Index 2014* van Healthpowerhouse, weliswaar uitgeroepen tot kampioen van Europa. Maar menselijke zorg betekent vooral: voorkómen – waar dat enigszins kan – dat mensen ziek worden. En wanneer we in datzelfde onderzoek kijken hoe Nederland het op preventiegebied doet, zijn we niet meer dan een middenmoter. Geen wonder: dit kabinet spendeert slechts 4 procent van ons totale gezondheidsbudget van 90 miljard aan preventie.

Dat kan beter, door bijvoorbeeld te beginnen met geneeskundestudenten al in de eerste jaren van hun studie in de praktijk te leren om duidelijke uitleg te geven aan mensen, en door te denken in risicofactoren. Of door huisartsen wijkgericht te laten werken met kleinere praktijken om echt preventief te werk te gaan, bijvoorbeeld door één tot driemaal per jaar – afhankelijk van de gezondheidsrisico’s van een gezin – een huisbezoek te doen. Of door de ouderwetse tandem huisarts-wijkzuster in ere te herstellen met een actieve en brede preventieve taak. En je zou kunnen denken aan een wijkpoli waar gespecialiseerde eerstelijns kinderartsen, gynaecologen, internisten enz.

spreekuur houden en waar de eerste opvang van mensen met een hartinfarct of beroerte plaatsvindt. Of aan een moederhuis voor risicozwangerschappen en een ouderenhuis in de wijk, voor ouderen met lichte beperkingen. En een jaarlijkse aanpassing van personeels- en voorzieningeninzet in een stadsdeel op basis van goed bijgehouden ziektecijfers komt beter tegemoet aan de behoefte van wijkbewoners dan de huidige blinde bezuinigingen bij de decentralisatie van de zorg.

Maar ook kleinere dingen zijn mogelijk, zoals een bord in de wachtkamer met daarop het jaarlijks aantal mensen met suikerziekte en hoge bloeddruk in die wijk, en bij de markt met daarop het vitaminegehalte van diverse groentesoorten. Of indelen van mensen in een ‘risicoklasse’ en jaarlijks samen bekijken wat de eigen inspanningen bij het aanpakken van hun gezondheidsrisico’s hebben opgeleverd. Om hen te motiveren om verder te gaan.

Voorwaarde om dit soort dingen in te voeren is politieke wil, langetermijnvisie en goede coördinatie. Een meerderheid in de Tweede Kamer heeft echter de regie over de zorg uit handen gegeven aan particuliere (ziektekosten)verzekeraars. Die werken versnipperd, en blokkeren in de meeste gevallen dit soort vernieuwing door na één of twee jaar hun geldelijke steun weer in te trekken. Tot grote frustratie van de gezondheidswerkers. Het lijkt vaak eerder op pr om nieuwe verzekerden te trekken dan een bijdrage aan een betere – en goedkopere – zorg te leveren. De politiek moet de regie in de zorg weer in handen nemen en snel een publieke ziektekostenverzekering in Nederland invoeren. Volgens een recente peiling van Maurice de Hond steunt 60 procent van de Nederlanders dit SP-voorstel. Nu de rest van de politieke partijen nog.

Paul Jonas is huisarts in Leiden.

Bron: P. de Vos, *Strengthening Public Health Systems: An analysis of global trends and counter-praxis in Cuba* (Proefschrift Universiteit van Gent, 29 november 2010).

NIEUWE RUK NAAR RECHTS IN ISRAËL

INTERNATIONALE DRUK LAATSTE KANS VOOR VRIJ PALESTINA?

Tekst: Tiny Kox Foto: ICC-CPI / ANP ©

Internationale druk lijkt de laatste kans om nog enig zicht op een vrij Palestina te houden, zegt SP-senator Tiny Kox. Hij sprak onlangs met de Palestijnse minister van Buitenlandse Zaken, op bezoek in Nederland, en raadpleegde verschillende andere bronnen in Europa, Palestina en Israël. Er is veel activiteit maar weinig vooruitgang.

‘Een historische dag’ noemen de Palestijnen 1 april 2015. Op die dag trad Palestina, als 124ste lid, formeel toe tot het Internationaal Strafhof in Den Haag. Vanaf nu kan het Hof onderzoeken of er op Palestijns grondgebied misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden zijn begaan. Goed nieuws? Zeker – maar het erg slechte nieuws is dat Israël bij de laatste verkiezingen opnieuw een ruk naar rechts heeft gemaakt en premier Netanyahu geen enkele boodschap meer heeft aan een tweestatenoplossing.

ERKENNING

De Palestijnen deden al eerder pogingen om tot het Internationaal Strafhof toegelaten te worden. Dat mislukte omdat onduidelijk was welke status Palestina internationaal gezien had. Sinds 2012 erkennen de Verenigde Naties Palestina echter als waarnemerstaat. En dat blijkt voldoende om nu wel tot het Strafhof te kunnen toetreden. Alle scherpe protesten van Israëlische en Amerikaanse kant hebben dit keer geen blokkade kunnen opwerpen. En de Palestijnse Autoriteit is ook niet bezweken onder de financiële chantage van Israël, dat sinds de Palestijnse toetredingsaanvraag de verplichte doorbetaling aan de Palestijnse Autoriteit van door haar

in bezet gebied geïnd belastinggeld weigert. Dat gaat om veel geld, 500 miljoen dollar, dat Palestina keihard nodig heeft. Volgens de internationale gemeenschap overschrijdt Israël hiermee opnieuw een internationaal-rechtelijke grens. Zelfs president Obama heeft dit keer een protest laten horen aan zijn Israëlische bondgenoot.

OORLOGSMISDADEN

Het Internationaal Strafhof, zo wil de Palestijnse overheid, zou nu moeten onderzoeken of Israëlische militairen, ondernemers, ambtenaren of politici zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdaden. Volgens mensenrechtenorganisaties als Amnesty International is er – op basis van eigen onderzoek – alle reden om dit te vermoeden, met name in Gaza. Het ISH mag mensen berechten, ook als ze burger zijn van een land dat, zoals Israël, niet aangesloten is bij het Strafhof. Het eerste vooronderzoek is ondertussen al gestart, naar het massale geweld van een jaar geleden in Gaza, waarbij meer dan 2.200 Palestijnen en 73 Israëli’s om het leven kwamen.

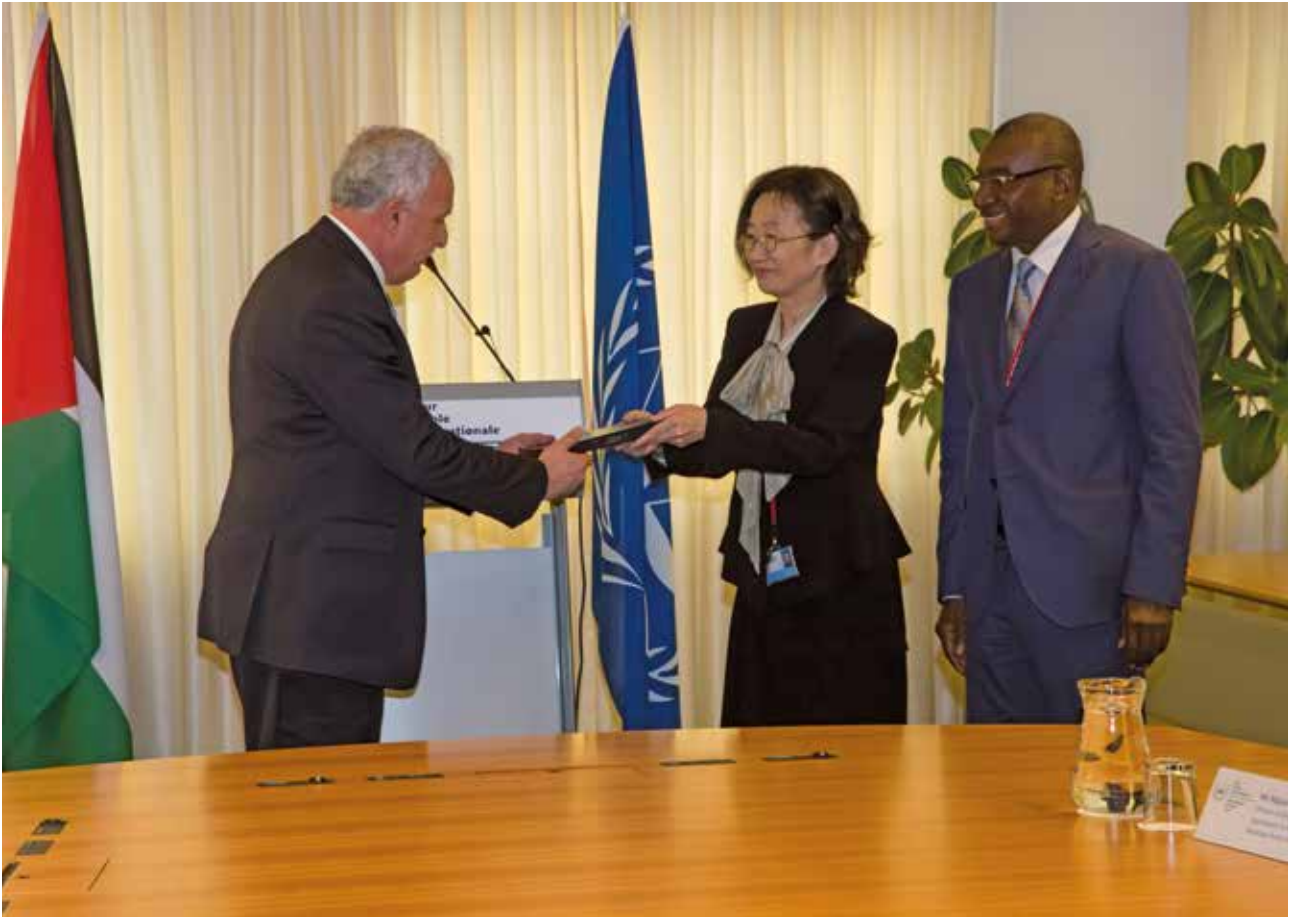
Tijdens de toetredingsceremonie, die op 1 april in Den Haag plaatsvond, riep de Palestijnse minister van Buitenlandse Zaken Al-Malki Israël op om ook toe te treden. Het Strafhof zal, als het misdaden op Palestijns grondgebied gaat onderzoeken, zeker ook kijken naar de raketbeschietingen op Israël vanaf Palestijns grondgebied. Volgens minister Al-Malki is de wereld door de toetreding van zijn land ‘een stap dichterbij het einde van het tijdperk van straffeloosheid en onrechtvaardigheid’.

RECHT ZOEKEN

Lange tijd aarzelde de Palestijnse regering of het al tijd was voor daadwerkelijke toetreding tot het Strafhof. Zolang er onderhandelingen mogelijk leken met Israël, en Israël deelname aan het Strafhof door Palestina onaanvaardbaar noemde, bleef president Abbas de aanvraag in zijn binnenzak houden. Na de laatste Gaza-oorlog en de onverzoenlijke taal van Israëls premier Netanyahu in de aanloop naar de laatste parlementsverkiezingen, besloot de Palestijnse president de aanvraag wel op tafel te leggen. Dat deed hij formeel op 1 januari van dit jaar, waarna zijn land 90 dagen later als 124ste lid in Den Haag kon aanschuiven. Tijdens zijn bezoek aan Nederland in het kader van de formele toetreding vertelde minister Al-Malki dat zijn land niet in volle vaart Israël voor het Hof zou dagen maar alle stappen doordacht zou zetten. ‘We zoeken recht, geen wraak’, zei hij.

VERPLICHTINGEN

Het deelnemen in internationale verdragen is inmiddels hoofdlijn van beleid van Palestina geworden. Het land weet zich al erkend door de meeste lidstaten van de Verenigde Naties en is lid van VN-organisaties als UNESCO. In de afgelopen tijd tekende president Abbas meer dan 20 internationale verdragen, om te onderstrepen dat zijn land tot de wereldgemeenschap wenst te behoren – en de daaruit voortvloeiende verplichtingen ook op zich wil nemen. Een aantal nu getekende verdragen betreffen het beschermen van mensenrechten op het eigen grondgebied. Dat betekent dat ook Palestijnse burgers hier rechten aan kunnen ontlennen tegenover de Palestijnse

Den Haag, 1 april 2015. Minister van Buitenlandse Zaken van Palestina, Riad Al-Malki, krijgt een speciale editie van het Statuut van Rome, het oprichtingsverdrag van het Internationaal Strafhof (ICC) uitgereikt bij de toetreding van Palestina tot het Internationaal Strafhof.

overheid. Dat is ook het geval met het speciale partnerschap dat het Palestijnse parlement sinds 2011 heeft met de Raad van Europa, waarin alle Europese landen vertegenwoordigd zijn. Ook daarin neemt Palestina verplichtingen inzake het respecteren van mensenrechten op zich.

RUK NAAR RECHTS

Hoewel de toetreding tot het Internationaal Strafhof in Palestijns gebied met enthousiasme is onthaald, blijft er alle reden om uitermate sceptisch te zijn over de kans dat een vrij Palestina werkelijkheid gaat worden. Bij de afgelopen parlementsverkiezingen in Israël was immers opnieuw sprake van een ruk naar rechts, iets wat eigenlijk de achterliggende twintig jaar steeds het geval is geweest. Elke nieuwe regering was weer rechtser en radicaler dan haar voorganger. In deze verkiezingscampagne gingen alle remmen los, zeker waar het premier Benjamin Netanyahu betrof. In de aanloop naar de verkiezingen van

17 maart jl. liet hij weten dat hij niet langer zou streven naar een tweestatenoplossing. Zolang hij premier zou zijn, zou daar geen sprake van kunnen zijn, beloofde hij aan de kiezers. Ook deed hij het voorstel om het joodse karakter van Israël formeel te verankeren in de grondwet van het land. Dat zou ook officieel de tweederangs status van de Palestijnse bewoners van Israël vastleggen. Zij vormen nu al een vijfde deel van de totale bevolking en zouden door een dergelijke wet nog meer gediscrimineerd worden dan nu al het geval is. Linkse en centrumrechtse partijen verzetten zich tegen een dergelijk discriminerende stap maar wisten niet de steun van de meerderheid van de kiezers te krijgen. Nadat opiniepeilingen winst voor centrumlinks voorspelden, kwam Netanyahu's partij uiteindelijk als winnaar uit de stembus. Inmiddels heeft president Rivlin Netanyahu gevraagd een nieuwe regering te vormen. Die zal naar verwachting leunen op rechts en

extreemrechts in de Knesset, het Israëliëse parlement in Jeruzalem. Linkse en centrumpartijen kunnen daar weinig aan doen. En dat geldt ook voor de Eenheidslijst, die verrassend als derde partij van het land uit deze verkiezingen kwam en gesteund wordt door pakweg 90 procent van de Palestijnse inwoners van Israël. In de Eenheidslijst werken linkse en Arabische partijen voor het eerst samen, en kennelijk met succes. Zelfs op verkiezingsdag waarschuwde premier Netanyahu tegen de dreiging van een sterke Eenheidslijst. Hij beschuldigde linkse activisten ervan dat ze 'Arabieren in drommen naar de stemlokalen vervoerden'. Dat kwam hem op brede kritiek te staan, onder meer van zijn partijgenoot president Rivlin. Die noemde het beschamend om een hoge opkomst bedreigend te noemen. Volgens Rivlin is het tegendeel waar. Opnieuw lijkt premier Netanyahu gevoelloos voor kritiek op zijn optreden. Meer dan een erg mager excuus ('Ik had niet de

bedoeling iemand te kwetsen') kon er niet van af.

INTERNATIONALE DRUK

Nu de nieuwe regering van Israël waarschijnlijk geen enkele behoefte zal hebben nieuwe onderhandelingen met de Palestijnen mogelijk te maken, is het opvoeren van internationale druk op Israël wellicht de laatste kans om het zicht op een vrij Palestina niet totaal te verliezen. Daarbij wordt door de Palestijnen vooral naar Europa en meer specifiek naar de Europese Unie gekeken. President Abbas zegt al tijden dat de EU niet alleen moet betalen aan Palestina en Israël maar ook moet mee bepalen hoe er een voor iedereen aanvaardbare oplossing in zicht komt. De vorig jaar gestrande Amerikaanse poging om de vastgelopen onderhandelingen uit het slop te trekken, hebben de Palestijnen bevestigd in hun opvatting dat Amerika alleen nooit zo ver zal gaan om Israël aan de onderhandelingstafel te dwingen. Voor het mislukken van de laatste Amerikaanse poging wordt vrij algemeen Israël als schuldige aangewezen. Bij premier Netanyahu was geen enkele aandrang om tot een vergelijk met zijn Palestijnse burenen te komen. Hij leek er vooral alles aan te doen om het gezag van president Abbas aan te tasten, door hem als machteloze tegenstander weg te zetten, niet in staat enige vuist tegen het machtige Israël en zijn Amerikaanse bondgenoot te maken. Als Europa zich niet met het conflict gaat bemoeien, is er geen enkele kans op beweging aan Israëlische kant, zo zeggen de Palestijnen.

INITIATIEF BIJ DE FRANSEN

De nieuwe Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlands Beleid van de Europese Unie, Federica Mogherini, begon overtuigend in haar rol als nieuwe kracht in het Midden-Oosten. Ze gaf een krachtige toespraak in Gaza, waarin ze zichzelf en de EU als grote voorstanders van een tweestatenoplossing positioneerde. Sindsdien lijkt haar activisme langzamerhand plaats te maken voor passiviteit. Mogherini's initiatief lijkt nu overgenomen te worden door de Franse

regering. Die werkt achter de schermen aan het opstellen van een nieuwe resolutie voor de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. De Fransen hebben al laten uitlekken dat ze daarbij denken aan een tekst die niet onmiddellijk door een Amerikaans veto getroffen zal worden. Dat betekent dat er ook concessies richting Israël gedaan zullen worden, waar de Palestijnse regering weer de grootste mogelijke moeite mee zal hebben. Volgens minister Al-Malki en andere Palestijnse kopstukken wordt het een hele klus om zo'n tekst op te stellen, maar heeft hun land niks te verliezen. Aan Palestijnse kant staat voorop dat een resolutie de verdeling van land volgens de grenzen van 1967 moet vastleggen en een einde aan de Israëlische nederzettingen op Palestijns gebied moet maken.

NEDERLAND MOET ZICH UITSPREKEN

De Franse regering denkt dat als het haar lukt om tot een aanvaardbare nieuwe resolutie te komen, andere EU-lidstaten met haar bereid zullen zijn om Palestina als volwaardige staat te erkennen. Voordat het ooit zover zou komen, moet er echter nog veel water door de Jordaan. Franse onderhandelaars denken aan een driestappenplan: eerst een resolutie door de Veiligheidsraad krijgen, zonder Amerikaans veto dus, dan een internationale vredesconferentie organiseren, met een kader voor nieuwe onderhandelingen, en tot slot erkenning van Palestina. Naar verluidt gaan de Fransen ervan uit dat als dit plan werkt, naast Frankrijk ook Groot-Brittannië, Duitsland, Spanje en Italië tot erkenning van de Palestijnse staat zullen overgaan. Nederland wordt niet genoemd, kenmerkend voor de steeds geringere rol die ons land lijkt te spelen als het gaat om een oplossing voor het conflict in het Midden-Oosten. Tijdens zijn bezoek aan Nederland betreurde minister Al-Malki de verminderde rol van Nederland. Nederland heeft volgens hem lange tijd een rol van belang gespeeld, ook vanwege zijn goede relaties met zowel Israël als Palestina. Hij sprak de hoop

uit dat minister Koenders, als relatieve nieuwkomer op de post van Buitenlandse Zaken, Nederland weer in een meer actieve positie zou kunnen brengen. Tijdens een debat in de Eerste Kamer zei Koenders dat er sprake is van een licht veranderde opstelling van ons land. Was voorheen erkenning van Palestina door Nederland alleen mogelijk aan het einde van het hele onderhandelingsproces, nu zal de regering tot erkenning overgaan als dat een strategische bijdrage kan leveren aan het vinden van een definitieve regeling van het conflict. Wat die veranderde positie in de praktijk waard is, zal wellicht blijken als ook Nederland zich dient uit te spreken over het nieuwe Franse initiatief. En over mogelijke andere plannen. Want ondanks het slechte figuur dat de Verenigde Staten vorig jaar geslagen hebben als onderhandelaar, lijkt de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Kerry nog steeds te zoeken naar een vooraanstaande rol van zijn land bij een oplossing van het Israëlisch-Palestijnse conflict. De Franse regering is zich daarvan bewust, getuige de opmerkingen van minister van Buitenlandse Zaken Fabius dat alle activiteiten in nauw overleg met zowel de Europese burenen als met de Verenigde Staten en de Arabische landen ondernomen worden.

VLAM IN DE PAN

Veel activiteit, maar ook heel veel terughoudendheid, zowel in de internationale gemeenschap als in Israël en Palestina. De afgelopen verkiezingen in Israël laten zien dat veel Israëli's wensen weg te kijken van het welhaast eeuwig durende conflict met hun burenen en zich liever over andere zaken druk maken, als een slecht draaiende economie, hoge huren, lage lonen en slechter wordende gemeenschapsvoorzieningen. In Palestina neemt de verontwaardiging over het uitblijven van enige vooruitgang toe, vooral onder jongeren, die het beu zijn dat het land waarin ze leven al een halve eeuw door de burenen bezet wordt en niemand – ook hun eigen leiders niet – in staat is tegen die schande ook maar iets substantieels te ondernemen. Dat maakt dat in de Palestijnse gebieden – Gaza, Jeruzalem en de Westelijke Jordaanoever – de vlam zomaar in de pan kan slaan.

'We zoeken recht, geen wraak'

‘BIJ POLITIEKE PARTIJEN MIS IK EEN VISIE OP INTEGRITEIT’

WILLEKE SLINGERLAND OVER CORRUPTIE IN NEDERLAND

Tekst: Tijmen Lucie

Vaak bestaat de indruk dat corruptie in Nederland weinig voorkomt. Internationaal scoren wij ook altijd goed op de *Corruption Perceptions Index*. Maar volgens Willeke Slingerland, die onderzoek doet naar het netwerkarakter van corruptie in verschillende Europese landen, klopt dit beeld niet. ‘Als ik de rankings loslaat en kijk naar de casuïstiek die ik tegenkom, de schandalen, de kwantitatieve gegevens die beschikbaar zijn, dan is het wel degelijk zorgwekkend wat er in Nederland gebeurt.’

› Later dit jaar promoveert u op een onderzoek naar corruptie. Waar gaat dit over?

‘Over netwerkcorruptie. Soms wordt ook wel gesproken over handel in invloed. Ik signaleer dat er in Nederland de afgelopen jaren weinig aandacht is geweest voor deze vorm van corruptie en dat er een groot verschil bestaat tussen wat de internationale standaarden zijn ten aanzien van corruptiebestrijding en wat Nederland doet. Tegelijkertijd bereiken mij allerlei berichten over integriteitstwesties zoals ze nu ook in de media verschijnen. Mijn onderzoek gaat over hoe die netwerkcorruptie ontstaat, dus hoe het sociale netwerk verwordt, en wat je er tegen zou moeten doen.’

› U kijkt daarbij naar Europees verband?

‘Ja, het is niet dat ik alle lidstaten met elkaar heb vergeleken, maar ik heb wel gekeken naar casuïstiek in Finland, Roemenië, Engeland en Duitsland. Dus naar vergelijkbare vormen die laten zien dat het netwerkarakter van

corruptie zich niet beperkt tot landsgrenzen en zich overal voordoet en mogelijk zelfs dominant is.’

› Hoe scoort Nederland internationaal?

‘Netwerkcorruptie wordt internationaal nog niet in rankings weergegeven. Er is maar één ranking als het gaat om corruptie en dat is de *Corruption Perceptions Index*. Daarop scoort Nederland altijd goed. Tegelijkertijd is iedereen, inclusief Kamerleden en beleidsmakers, ervan overtuigd dat het een nietszeggende ranking is omdat het over beeldvorming gaat, volgens welke Noord-Europa niet corrupt is en Zuid- en Oost-Europa wel. Als ik de rankings loslaat en kijk naar de casuïstiek die ik tegenkom, de schandalen, de kwantitatieve gegevens die beschikbaar zijn, dan is het wel degelijk zorgwekkend wat er in Nederland gebeurt. Ik denk als je vijf, zes jaar geleden de huidige politieke corruptieschandalen had belicht, dan hadden we ze helemaal niet als corruptie bestempeld. Dan hadden we gezegd: dat is fraude, slecht bestuur, of

misschien een vorm van machtsmisbruik. Nu zeggen mensen: dit is wel degelijk corruptie en corruptie is meer dan omkoping. Die bewustwording is goed, want die maakt ons alert, maar vraagt ook om een nieuwe manier van kijken naar preventie.’

› Corruptie is een breed begrip. Wat verstaat u eronder?

‘Ik hanteer altijd de definitie die tot nu toe het meest gebruikt wordt en dat is die van *Transparency International*. Dat is misbruik maken van toevertrouwde macht voor privaat voordeel. Tot voor kort was de definitie nog van publieke macht, maar die is gewijzigd in toevertrouwde macht, omdat we leven in een samenleving waarin veel publieke zaken geprivatiseerd en geliberaliseerd zijn en waarin ook private vormen van corruptie voorkomen. Nu heb je wel een heel ruime definitie, maar ieder mens heeft in zijn hoedanigheid als professional macht. En die macht is te koop, want er kan een wederdienst tegenover staan. Ik denk dat dat besef belangrijk is en ervoor zorgt dat we corruptie eerder herkennen.’

› Aan wat voor handelingen moet ik dan denken?

‘Tot voor kort dachten we vooral aan omkoping. Dan ging het heel duidelijk om bestuurders, politici, ambtenaren, die in ruil voor geld misbruik maakten van hun machtspositie. Dat is de

Foto: Peter Boer / Hollandse Hoogte ©

‘Ik vind het terecht dat Hooijmaijers wordt aangepakt, maar het netwerk achter hem blijft zwaar onderbelicht.’

klassieke manier van kijken naar corruptie. Met deze keiharde omkoping valt het denk ik wel mee in Nederland.

Waar ik me mee bezighoud is netwerkcorruptie. Ik kijk niet zozeer naar de individuele handeling – dus ik doe wat voor jou en jij doet direct wat terug – maar ik kijk veel meer naar hoe corruptie binnen een sociaal netwerk kan ontstaan. Naar mensen die elkaar vanuit hun politieke of studieachtergrond (bijvoorbeeld een rechtenstudie in Leiden) goed kennen en die vervolgens op sleutelposities met veel macht terechtkomen en elkaar zo vertrouwen dat ze elkaar de bal toespelen. Dan ga je het grijze gebied in, van vriendendiensten, van cliëntelisme. Daarvan zeiden we altijd, dat is iets van het zuiden, van een land als Italië. Maar het gebeurt dus ook in Nederland. De gevolgen van deze vriendendiensten zijn dezelfde als bij klassieke omkoping. Je sluit mensen buiten en je speelt elkaar onderling de bal toe. Dat is soms direct, maar vaak ook indirect. In de zin van: jij deed toen iets voor mij en als ik de kans krijg doe ik iets voor jou. Het is

moeilijk om dit te bewijzen, want het gebeurt impliciet en er zit vaak enige tijd tussen. Vooral in Noordwest-Europa vindt dit soort ‘handel in invloed’ veel plaats.’

› **Netwerkcorruptie is dus ook in Nederland niet typisch iets voor een zuidelijke provincie als Limburg?**

‘Limburg heeft een slecht imago wat dat betreft, maar ik vind het te gemakkelijk om te zeggen dat netwerkcorruptie alleen in het zuiden speelt, of alleen in Limburg, of typisch iets voor de VVD is. Ik zou zeker niet zeggen dat Limburg corrupter is dan de rest van Nederland, hooguit dat de netwerkstructuur wat meer in de cultuur ingebakken zit dan elders. Maar ik heb zelf in meerdere provincies gewoond en ervaren dat dit soort netwerken overal lokaal en regionaal actief zijn.’

› **Als je in algemene zin kijkt naar affaires als die van Verheijen en Van Rey, hoe beoordeel je die vanuit je professie?**

‘Wat mij opvalt is dat wij geneigd zijn om namen te benoemen: Van Rey,

Verheijen, Hooijmaijers. Toevallig of niet zijn zij allemaal VVD’ers. Het zijn namen die we kennen, succesvolle mannen, die op allerlei bestuursniveaus actief zijn geweest. Maar waarom wordt er niet gesproken over wat al deze mensen verbindt? Ik hoor te weinig over het netwerk waar zij deel van uitmaken. Zowel bij Verheijen als bij Van Rey zaten er allerlei mensen omheen. Wie zijn die personen? Met Hooijmaijers zijn geloof ik 62 bedrijven in verband gebracht. Ik wil weten wie daar aan het roer hebben gestaan. Ik vind het vreemd dat wij zoveel over Hooijmaijers horen, maar zo weinig over die 62 bedrijven. Wie zijn dat, wat doen zij nu, welke kopstukken proberen opnieuw een netwerk binnen de huidige Gedeputeerde Staten op te bouwen? Misschien zijn ze wel weer bezig, maar in de reacties van media en rechtshandhavers zien we niets van dat netwerkarakter terug. Ik vind het terecht dat Hooijmaijers wordt aangepakt, maar het netwerk achter hem blijft zwaar onderbelicht. We leren er op die manier niets van en de kans dat het misbruik doorgaat is

‘We moeten bij corruptie niet alleen naar het individu kijken, maar vooral naar het netwerk van bijvoorbeeld bedrijven daaromheen’

groot. In de beeldvorming blijven het immers individuen die individuele, corrupte handelingen verrichten, terwijl het gaat om het netwerk dat corrupt wordt. Daarom wil ik niet te veel op individueel handelingsniveau kijken, maar meer naar patronen die erop wijzen hoe die macht stelselmatig wordt uitgewisseld.’

› **In een interview met de Volkskrant stelde u dat het poldermodel corruptie bevordert. Wat bedoelt u daarmee?**

‘Ik wilde daarmee zeggen dat we gewend zijn om in kamertjes dingen te besluiten, daar niet altijd transparant over zijn en ook niet voldoende de moreel-ethische kant ervan belichten. Ik mis daar waar mensen op belangrijke posities samenkomen en belangrijke beslissingen nemen de ethische gesprekken over wat je wel binnen je netwerk doet en wat je niet netjes vindt.’

› **Op welk bestuursniveau vindt netwerkcorruptie vooral plaats?**

‘Gemeenten vormen een extra risico, omdat het gemeenschapsdenken daar al aanwezig is en zij door de overheveling van taken meer met private partijen moeten samenwerken. Wat ik verder zorgelijk vind, is dat er heel weinig controle op gemeenteniveau is. De kwaliteit van gemeenteraden laat te wensen over. De benodigde kennis van gemeentefinanciën en van aanbestedingen ontbreekt bij de meeste raadsleden. Slechts een enkeling heeft er verstand van. Daarbij zijn we lokale rekenkamers, lokale ombudsmannen en lokale pers in de loop der jaren door bezuinigingen kwijtgeraakt, waardoor de macht onvoldoende gecontroleerd wordt.

Op het niveau van de provincie hebben we bijvoorbeeld helemaal geen inzicht in wat er bij de waterschappen gebeurt. Maar ook op nationaal en Europees niveau zijn er risico’s te onderkennen vanwege de

belangrijke wet- en regelgeving die daar gemaakt wordt. We weten immers allemaal hoeveel lobbyisten er in Brussel en Den Haag rondlopen. Ik zie dus verschillende risico’s op verschillende bestuursniveaus.’

› **Uit onderzoek van de Volkskrant bleek laatst dat senatoren in de huidige zittingsperiode in ruim 600 gevallen hebben gestemd over een voorstel waarbij ze zelf betrokken waren vanuit hun (neven)functie. Werkt dat belangenverstrengeling niet in de hand?**

‘Ja, als je dit soort getallen hoort ben je geneigd om te zeggen dat het belangenverstrengeling is, maar wetsvoorstellen en stemgedrag zullen niet een op een hetzelfde zijn geweest. We hebben er in Nederland nu eenmaal voor gekozen dat senator een nevenfunctie is. Dat geldt ook voor raadslid. Ik vind niet dat je per definitie kunt zeggen dat je functies niet kunt combineren. Het lijkt mij wel moeilijk dat je de ene keer met de ene pet op beslist en de andere keer met de andere pet op. Maar wat ik mis bij politieke partijen – waar volgens mij de verantwoordelijkheid ligt – is een visie op integriteit. Natuurlijk kun je zeggen dat de verantwoordelijkheid bij het individuele Kamerlid ligt, maar ik heb te weinig gehoord over hoe politieke partijen hun volksvertegenwoordigers testen en voorbereiden op integriteitskwesties. Hoe ga je daar als fractie mee om? Hoe zorg je er als politieke partij, of als fractie, voor dat je heel zorgvuldig belangen afweegt en dat een Kamerlid geen misbruik maakt van bepaalde sleutelposities die hij bekleedt. Daar zou ik naartoe willen, want het gaat niet om het individu, maar om de netwerken en de politieke partijen zelf.’

Foto: archief Willeke Slingerland ©

Willeke Slingerland is als docent en onderzoeker verbonden aan Saxion Hogescholen, waar zij promotieonderzoek doet naar corruptie. Door middel van onderzoek naar het netwerkarakter van corruptie binnen verschillende landen in Europa, ontwikkelt zij een nieuwe visie op het Europese anti-corruptiebeleid. Zie voor meer informatie: www.corruptie.org

› **Zou het niet een idee zijn om, net als bij andere deeltijdparlementen, te verbieden dat je als senator stemt over een wetsvoorstel waar je in een andere functie bij betrokken bent?**

‘Dat zou kunnen, maar ik ben een beetje huiverig om alles dicht te timmeren in regels en te zeggen wat niet mag. Ik weet ook niet of je op lokaal of provinciaal minder corruptie hebt. Ik heb eerder onderzoek gedaan naar integriteit en daaruit bleek dat bij de rechterlijke macht alle nieuw aangestelde rechters hun nevenfuncties al hadden opgezegd, omdat ze bang waren voor de schijn van belangenverstrengeling. Ik vind dat je niet vanuit angst beleid moet maken, want dan krijg je een heel rigide, niet functionerend integriteitssysteem. Ik zou veel meer de openheid in het gesprek over integriteit willen stimuleren. Politieke partijen zouden daar zoals gezegd een visie op moeten ontwikkelen.’

› **Wat zou u voorstellen om netwerkcorruptie tegen te gaan?**

‘Ik zou willen pleiten voor een grotere rolverantwoordelijkheid, waarbij niet alleen gekeken wordt naar formele gezagsdragers als de burgemeester, maar ook naar degenen die strategisch binnen een netwerk opereren. Ten tweede zou ik willen onderzoeken of het mogelijk is of we kunnen praten over collectieve verantwoordelijkheid van een sociaal netwerk in plaats van individuele hoofdelijke aansprakelijkheid.’

'IN ONS STRAATJE' DE OORLOG GING NIET VOORBIJ MARCUS BAKKER EN DE CPN

Tekst: Ronald van Raak Foto: Fotocollectie Nationaal Archief/Anefo/Bert Verhoeff CC

Els Bakker won in 1961 500 gulden met een slagzin-wedstrijd voor een supermarkt. Els was de vrouw van Marcus Bakker, Tweede Kamerlid voor de CPN (Communistische Partij van Nederland). De geheime dienst (BVD) startte een mediacampagne. Kranten spraken hun verontwaardiging uit dat een communist geld accepteerde van een kapitalistisch bedrijf, waarna de familie Bakker het geld niet meer kon aannemen. Deze anekdote komt uit *Nooit op de knieën*, de biografie van CPN-leider Marcus Bakker.

Marcus Bakker (1923-2009) was 26 jaar Tweede Kamerlid en 19 jaar fractievoorzitter. In 1956 wilde niemand de communist de hand schudden, na zijn vertrek in 1982 werd een zaal naar hem vernoemd. Bakker groeide op als vrijzinnige jongen in de Zaanstreek en kwam tijdens de Tweede Wereldoorlog in contact met de CPN, die voorop ging in het verzet. Na de oorlog werd hij een leider van de CPN, die in de Koude oorlog werd gezien als een verlengstuk van de Sovjet-Unie en politiek in een isolement kwam.

In deze biografie laat Leo Molenaar, oud-lid van het partijbestuur van de CPN, van binnenuit het leven zien in een partij die wordt gedreven door een politiek geloof in het communisme, in een land dat met dat communisme in een staat van Koude Oorlog verkeert. Een partij waar het gelijk kon worden gevierd, in het protest tegen de koloniale oorlog in Indonesië. Maar ook een partij die worstelde met zichzelf, zoals na de val van Stalin, die in de CPN lange tijd was vereerd. Een partij met blijvende spanningen en afrekeningen.

Marcus Bakker volgde in 1963 Paul de Groot op als politiek leider van de CPN. Daarmee kregen de communisten een voorman met een bijtend sarcasme, maar ook met een gevoel voor humor, die in de Tweede Kamer zorgde voor een geleidelijke acceptatie van zijn partij. Toen Bakker in 1981 D66 eens de oren waste, schreef Jan Terlouw: 'Marcus Bakker hield een formidabele speech, midden in de roos. Wat de rest van de fractievoorzit-

ters zei, zonk bij deze voltreffers in het niet. De Nestor had gesproken.'

Met de jaren groeide geleidelijk de waardering voor Bakker, maar dat gold niet voor de steun voor de CPN. De communisten slaagden er onder Bakker soms in een rol te spelen in een brede volksbeweging, zoals begin jaren tachtig in de protesten tegen de plaatsing van kruisraketten. Daarbij was een belangrijke rol weggelegd voor Nico Schouten, het latere hoofd van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Maar de steun onder de kiezers en het aantal Kamerzetels namen onder Bakker geleidelijk af.

Leo Molenaar heeft een mooie biografie geschreven over de belangrijkste naoorlogse leider van de CPN. Dit boek laat de ontwikkeling zien van het denken en doen van Marcus

Bakker, de moeilijke keuzes die hij maakte en de eigenaardige fouten die hij beging. Maar wat ontbreekt is het 'waarom'. Waarom kiest een jongen uit de Zaanstreek voor het communisme? Waarom zet hij zoveel opzij en gaat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog in verzet – en waarom blijft dat verzet daarna in de Koude Oorlog feitelijk voortduren?

In zijn autobiografie *Wissels: Bespiegelingen zonder berouw* uit 1983 laat Marcus Bakker meer zien van wat hem bewoog. Over zijn toetreden tot het verzet en tot de CPN tijdens de oorlog zegt hij: 'Nu kreeg je er iets bij, je hoorde bij een groep en die groep vocht de overheersing aan. Het waren doodgewone mensen, op straat of bij een verjaardag niet te onderscheiden van anderen. Maar ze hadden net iets meer dan die anderen, het inzicht dat je samen óók macht had, al was die dan aanvankelijk nog zo gering.'

Voor communisten als Bakker was de oorlog in 1945 niet afgelopen, voor hen ging de oorlog niet voorbij. Toen met de val van de Berlijnse Muur in 1989 de Koude Oorlog eindelijk was afgelopen, waren Bakker en de CPN uit de Tweede Kamer verdwenen. In 1990 ging de CPN op in GroenLinks, een keuze die Bakker steunde. Een koers die hij in 1999 weer betreurde, toen deze partij de oorlog in Kosovo steunde. Bakker ging naar eigen zeggen voortaan SP stemmen, al werd hij nooit lid.

Leo Molenaar
Nooit op de knieën: Marcus Bakker (1923-2009) communist en parlementariër
Uitgeverij Balans